

Zoals eerder bleek, zijn in de laatste oorlogswinter zowel niet-Joodse als Joodse Nederlandse gevangenen in het complex-Mauthausen terechtgekomen, onder hen ook een aantal vrouwen (*Nacht-und-Nebel*-gevangenen uit Ravensbrück). In het complex bevonden zich op 15 maart '45 ruim twee-en-tachtigduizend mannelijke gevangenen (ruim twintigduizend in het hoofdkamp, ruim twee-en-zestigduizend in de *Aussenkommandos*), onder wie tweehonderdnegentien Nederlanders.¹ Vijf weken later, op 19 april, werd in het complex een aparte telling gehouden van de Franse, Belgische en Nederlandse mannelijke gevangenen, zulks in verband met het feit dat een aantal hunner alsook de vrouwelijke gevangenen het kamp zouden verlaten met een autobus-colonne van het Internationale Rode Kruis die op die 19de Mauthausen had bereikt (meer hierover in hoofdstuk 15); bij die telling bleek dat van de tweehonderdnegentien Nederlandse mannen die op 15 maart waren geteld, nog honderdeen-en-vijftig in leven waren² – in vijf weken tijd was dus bijna een derde van de Nederlandse mannen bezweken. In het *Aussenkommando*-Ebensee waar in totaal blijkens een kaartsysteem dat een Nederlandse politieke gevangene, Nico Wijnen, had kunnen bijhouden (maar voor een langere periode dan de zojuist vermelde vijf weken), bijna honderd Nederlanders ingeschreven waren, leefden er op 19 april nog negen-en-twintig.

Inderdaad, in het Mauthausen-complex was nog minder voedsel dan elders en er moest, met name in *Aussenkommandos* als Melk en Ebensee waar de gevangenen ingezet waren bij de aanleg van enorme tunnelcomplexen voor de vervaardiging van V-wapens, buitensporig hard worden gewerkt. In het *Revier* van het hoofdkamp Mauthausen, waar de *Kapo's* de zieken in de regel aan hun lot overlieten, kwam regelmatig kannibalisme voor, '*Muskelpartien der Oberarme und der Oberschenkel, aber auch Leber und Milz wurden den noch atmenden Opfern herausgeschnitten und rasch von den Tätern, in warm-rohem Zustand, verzehrt.*'³ 'Er werd', schreef de arts Cohen die uit het *Stammlager* van Auschwitz via Mauthausen in het *Aussenkommando*-Melk was beland, 'honger geleden, zoals ik nog niet had meegemaakt. Ik vulde mijn 'menu' aan met gras, jonge uitgelopen

¹ H. Marsalek: *Die Geschichte des Konzentrationslagers Mauthausen. Dokumentation* (1974), p. 119–20. ² Zeventig in het hoofdkamp, negen-en-twintig in het *Aussenkommando*-Ebensee, negentien in het *Aussenkommando*-Gusen, vijftien in het *Aussenkommando*-Linz III, de overigen in zeer kleine aantallen in zeven andere *Aussenkommandos*. (a.v., p. 240) ³ A.v., p. 45–46.